

Етнографски институт САНУ
и
Археолошки институт Београд

АНТРОПОЛОГИЈА (У) БУДУЋНОСТИ

Главни и одговорни уредник:
Драгана Радојичић

Уредник:
Бојана Богдановић

Београд – Археолошки парк Виминацијум
2022.

ISBN 978-86-7587-115-6

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Археолошки институт
Institute of Archaeology
Institut Archéologique

Institute of Ethnography SASA
and
Institute of Archaeology Belgrade

**ANTHROPOLOGY
OF/IN THE FUTURE**

Editor-in-chief:
Dragana Radojčić

Editor:
Bojana Bogdanović

Belgrade – Archeological Park Viminacijum
2022.

ISBN 978-86-7587-115-6

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Археолошки институт
Institute of Archaeology
Institut Archéologique

Издавач

Етнографски институт САНУ

Кнез Михаилова 36/4, Београд, тел. +381112636804

eisanu@ei.sanu.ac.rs

www.etno-institut.co.rs

Уређивачки одбор:

Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ, Београд)

Миомир Кораћ (Археолошки институт, Београд)

Весна Петреска (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље)

Дан Подјед (Истраживачки центар Словеначке академије наука и уметности, Љубљана)

Небојша Кузмановић (Архив Војводине, Нови Сад)

Превод:

Драгана Стевановић

Аутори

Припрема:

Зоран Перовић

Штампа:

Финеграф, Београд

Тираж:

300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава

Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Publisher:

Institute of Ethnography SASA

Knez Mihailova 36/4, Belgrade, tel. +381112636804

eisanu@ei.sanu.ac.rs

www.etno-institut.co.rs

Editorial board:

Dragana Radojičić (Institute of Ethnography SASA, Belgrade)

Miomir Korać (The Institute of Archaeology, Belgrade)

Vesna Petreska (The Marko Cepenkov Institute of Folklore, Skopje)

Dan Podjed (Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana)

Nebojša Kuzmanović (The Archives of Vojvodina, Novi Sad)

Translated by:

Dragana Stevanović

Authors

Prepress:

Zoran Perović

Printed by:

Finegraf, Belgrade

Copies:

300

The printing of this volume has been financially supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia

САДРЖАЈ

SUMMARY

Уводна реч	/ 9
Introductory Speech	/ 13
Прологомена	/ 17
Prolegomenon	/ 17
Антропоцен и криза – антрополошки одговори	/ 31
Anthropocene and crisis – anthropological answers	/ 31
Антропос (у) будућности	/ 49
Anthropos of / in the future	/ 49
Антропологија и дигитални свет	/ 71
Anthropology and the digital world	/ 71
Антропологија између теорије и примене	/ 95
Anthropology between theory and application	/ 95
Антропологија у будућности – Пракса данас!	/ 119
Anthropology in the future – Practice today!	/ 119
Индекс аутора	/ 145
Index of Authors	/ 147

СУЗАНА ИГЊАТОВИЋ (Србија)

Институт друштвених наука

Будућност људске репродукције: ка антропологији субхуманих биоентитета

Антрополошко истраживање људске репродукције, посебно сегмента који се односи на нове репродуктивне технологије (АРТ), треба да објасни област људске егизстенције који се данас највише мења. АРТ обухвата старе и нове репродуктивне технике: добро познату вештачку инсеминацију; технике вештачке оплодње (ВТО) које имају форму хомологне (биолошки родитељи су уједно намеравани родитељи) и хетерологне методе (биолошки родитељ није намеравани родитељ); сурогат мајчинство (гестацијска мајка није исто што и биолошка мајка) и замрзавање сопствених јајних ћелија као индивидуалну опцију за жене. АРТ има далекосежне епистемолошке, методолошке и практичне импликације за антропологију у догледној будућности, превазилаћи домен репродукције и рађања.

Прво, дуализми хумано-субхумано и хумано-анимално постали су пермеабилни. АРТ уводе све већи број суб-хуманих ентитета: телесне течности, репродуктивне ћелије, гамете, ембрионе, али и матичне ћелије, које припадају такође суседном пољу регенеративне медицине. Ови ентитети су још увек телесно омеђени (бар у једној фази), имају своју родну димензију и друштвену условљеност, али они захтевају нова теоријска тумачења. Акценат више није само на друштвеним актерима (на пример, женама које пролазе медицински потпомогнуту оплодњу). Фокус је померен на ове нове „биолошке ен-

титете“ и „заједнице“ које се могу донекле интерпретирати у Латуровом кључу (теорија актаната). Границе између људи и животиња су такође доведене у питање коришћењем животиња у развоју линија ембрионалних матичних ћелија и употребом људских хормона у индустријској пољопривреди.

Друго, нова репродуктивна економија (донација јајних ћелија, сурогат материнство, други медицински репродуктивни третмани) доводи у питање поделу глобално-локално. Један аспект ове проблематичне поделе односи се на поделу између богатог Севера/Запада и мање развијеног дела света, као стратификовану праксу репродукције на глобалном тржишту (први су корисници, други обезбеђују њихове репродуктивне потребе кроз донације и сл.). Осим тога, појавио се нови репродуктивни космополитизам, који се практикује заједно са „еугеничким дизајном“, као детабуизирана селекција пожељних фенотипова замишљених будућних беба. На репродуктивном тржишту, раса, етничка припадност, фенотипови и друге карактеристике постају прихватљиви предмет избора, одвојени од њихових политичких импликација и табуа.

Треће, нови идентитети се појављују на пресеку биоетичких, правних, друштвених и културних промена. Компартиментализовани репродуктивни идентитети смањују значај родне димензије људске репродукције. Идентитет мајке добија разне форме (биолошка-донор и намерава-социјална). Врменски оквир престаје да буде линеаран као у досадашњој еволутивној омеђености рађања. Замрзавање јајних ћелија (oocita) и одлагање индивидуалних прелазних током животног тока променили су значење класичног антрополошког приступа животном циклусу и прелазима током животних фаза. Поред ових промена, нови идентитети (будуће, фрагментисано мајчинство) добијају нови супра-хумани слој одвојене, неконтролисане одговорности додељене технолошким актерима (банке репродуктивних ћелија).

Ова питања су неке смернице у развоју нове антропологије људске репродукције, ослањајући се на теоријске концепте биосоцијалности (Rabinow), биосемиотике (Uexküll), и теорије мреже агената (Latour), као и нових феминистичких приступа (Waldby, Krolkke) у будућим расправама о људској репродукцији. Околности људске ре-

продукције која је све више вођена високом технологијом захтевају нове интердисциплинарне везе, ка антропологији субхуманих биоентитета, не ограничавајући се на репродукцију. Домен људске репродукције постаје близак другим интервенцијама, као што су трансплантација органа или инжењеринг матичних ћелија.

Кључне речи: нове репродуктивне технологије, антропологија, суб-хумано, био-ентитети, род.

CV

Сузана Игњатовић је виша научна сарадница у Институту друштвених наука и руководи Центром за социолошка и антрополошка истраживања. Докторирала је социологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Најзначајније области научног интересовања обухватају социолошку и антрополошку теорију, социологију породице и животног тока, родне студије, репродуктивне технологије и биоетику. Објавила је и уредила неколико монографија и зборника: *Социјални капитал* (2011), *Индивидуализам* (2017), *Gender Equality in a Global Perspective* (Routledge, 2017). Објављивала је научне радове у утицајним међународним часописима (*European Sociological Review*, *Journal of Youth Studies*, *European Journal of Women's Studies*, *Ethnos*). Члан је уређивачког одбора у истакнутом међународном часопису *Sociological Research Online* (WoS). Ангажована је као експерт међународних организација (Светска здравствена организација, UNOPS, IOM) за социјалне детерминанте здравља и проблеме друштвеног положаја вулнерабилних група (избеглице, интерно расељена лица, Роми).

SUZANA IGNJATOVIĆ (Serbia)

Institute of Social Sciences

The future of human reproduction: toward the anthropology of subhuman bioentities

Current anthropological research in human reproduction has to address the most profoundly changing domain of human existence today. ART encompasses both the old and new reproductive procedures: well-known artificial insemination, and more invasive new techniques of homologous and heterologous methods IVF (the latter distinguishes between the biological-donor parent and the intended parent), surrogacy (gestational mother is not the same as a biological mother), and oocyte freezing. Assisted reproductive technology (ART) has far-reaching epistemological, methodological, and practical implications for anthropology in the foreseeable future, beyond the narrow field of reproduction and fertility.

First, human-subhuman and human-animal dualisms have become permeable. ARTs have introduced an increasing number of sub-human entities: body fluids, reproductive cells, gametes, embryos, but also stem cells in the neighbouring field of regenerative medicine. These entities are still embedded in bodies, genders, and social contexts, but they invoke new interpretations. The emphasis is no longer only on the social actors (for example, women undergoing medically assisted reproduction). The focus has been shifted to these new „biological entities“ and „communi-

ties”, which can be partly interpreted within Latourian actor-network theory. Human-animal borders have also been questioned with the use of animals in developing embryonic stem cell lines and the use of human hormones in industrial agriculture.

Second, new reproductive economics (oocyte donation, surrogacy, and other medical reproductive treatments) have confirmed some aspects of the global-local division. There is North/West vs the developing world stratification of opportunities in the globalized reproductive market, the former being the recipients, the latter being mostly the „providers” of reproductive needs and services (surrogacy, donations of reproductive cells). However, along with this well-known division, new reproductive cosmopolitanism has emerged, practised as „eugenic design” by selecting desirable phenotypes of imagined future babies. Within this context of reproductive markets, race, ethnicity, phenotypes, and other characteristics have become acceptable subjects of choice, detached from their regular political implications and taboos.

Third, new identities emerge at the intersection of bioethical, legal, social, and cultural fields. The compartmentalized reproductive identities have increasingly de-gendered human reproduction. Motherhood identity has different forms (biological-donor and intended-social mothers). In contrast to bio-evolutionary necessity, female fertility has a non-linear time frame. Egg (oocyte) freezing and delaying individual life-course transitions have changed the meaning of the classical anthropological life stages, transitions, and rites of passage. However, new fragmented, non-linear motherhood is facing a supra-human layer of detached, uncontrollable responsibility bestowed on technological providers (freezing and egg banking).

The above questions will guide an outline of the new anthropology of human reproduction, relying on the established theories of biosociality (Rabinow), biosemiotics (Uexküll), and agent-network theory (Latour), and new feminist approaches (Waldby, Krollokke) as a starting point in future discussions of human reproduction. Driven by high technology, human reproduction calls for new interdisciplinary linkages, especially toward an anthropology of sub-human bioentities, not limited to reproduction.

Key words: *new assisted reproductive technologies, anthropology, sub-human, bio-entity, gender.*

CV

Suzana Ignjatović (PhD in sociology) is a Senior Research Associate at the Institute of Social Sciences (Belgrade) and the Head of the Center for Sociological and Anthropological Research. Her scientific interests include sociological and anthropological theory, sociology of family life and life course, gender, reproductive technologies and bioethics. Ignjatović authored, co-authored and edited several monographs: *Social Capital* (2011), *Individualism* (2017), and *Gender Equality in a Global Perspective* (Routledge, 2017). She has published articles in high-impact journals (*European Sociological Review*, *Journal of Youth Studies*, *European Journal of Women's Studies*, *Ethnos*). Ignjatović is an editorial board member of *Sociological Research Online* (WoS). Ignjatović has over fifteen years of experience with international organizations (World Health Organization, UNOPS, IOM) as an expert in social determinants of health and social issues of vulnerable populations (refugees, internally displaced persons, and Roma population).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7»20»(048)

121»20»(048)

316.2»20»(048)

АНТРОПОЛОГИЈА (у) будућности / [главни и одговорни уредник Драгана Радојичић]
; [уредник Бојана Богдановић]. - Београд : Етнографски институт САНУ : Археолошки
институт, 2022 (Београд : Финеграф). - 148 стр. ; 24 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - На срп. насл. стр.: Anthropology of/in the future.
- Тираж 300. - Стр. 9-12: Уводна реч / Бојана Богдановић. - Биографије аутора уз текст.
- Регистар.

ISBN 978-86-7587-115-6 (ЕИ)

а) Антропологија -- Интердисциплинарни приступ -- 21в -- Апстракти

COBISS.SR-ID 71972873

